

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَا يُبْدَأُ فِيهِ بِ«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» أَقْطَعُ
هر کار مهمی که با «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» آغاز نشود

بی فرجام است

منتخب میزان الحکمه ح ۳۱۳۲

تعارض منافع (Conflict of interest)

دکتر مجتبی پارسا

MD, Ph.D.

استادیار گروه اخلاق پزشکی دانشکده پزشکی / مرکز تحقیقات اخلاق پزشکی

دانشگاه علوم پزشکی تهران

تاریخچه

- مسئله **تعارض** ریشه‌ی دیرینه در علم اخلاق دارد
- افلاطون (Plato) : اخلاق (Morality) برای کنترل تعارض بوجود آمد
- مسئله‌ی تعارض علاوه بر **فلسفه‌ی اخلاق** در علمی هم چون **اصول فقه** ، **حقوق** ، **روان‌شناسی** ، **جامعه‌شناسی** و **مدیریت** مطرح می‌شود

انواع تعارض

مدیریت :

- **درون فردی** (intrapersonal): اشاره به منازعات و کشمکش ها و یا تعارض ارزش های درونی یک فرد دارد
- **بین فردی** (interpersonal): وقتی رخ می دهد که منافع ، ارزش ها و اهداف دو یا چند فرد با هم تعارض دارند.
- **درون گروهی** (intragroup): اشاره به تعارضات درون یک گروه دارد
- **بین گروهی** (intergroup): اشاره به تعارض بین نیازها و یا اعتقادات متناقض بین دو یا چند گروه از افراد ، ادارات و یا سازمان ها می باشد .

تقسیم بندی

- حقوق محور (right-based)
- منفعت محور (interest-based)
- ارزش محور (values-based)

تقسیم بندی دیگر

- تعارض منافع (conflict of interest)
- تعارض ارزش ها یا اعتقادات (conflict of values or belief)

تعارض منافع

Conflict of Interest

- وضعیت هایی که موجب تعارض منافع می شوند قدمتی در حد ارتباطات بشری دارد.
- کاربرد این واژه در مبانی اخلاقی به طور خاص در **60 سال اخیر** شناخته شده است
- تعارض منافع ابتدا به عنوان واژه ای **اخلاقی یا قانونی** در رشته های حقوق ، تجارت و مدیریت کاربرد داشت
- به تدریج در پزشکی هم به عنوان یک مشکل فراگیر کاربرد پیدا کرد

تعارض منافع چیست؟

- انسان کاری را انجام دهد که با وظایف حرفه ای پذیرفته شده او در تعارض باشد
- وظایفی که یک فرد نسبت به یک شخص یا گروه دارد با منافع شخصی خودش در تعارض باشد
- وضعیتی است که در آن فردی (یا گروهی) در معرض تاثیراتی قرار گرفته است که این تاثیرات، قابلیت آن را دارد که او (آنها) را به انجام عملی که در تقابل با **مسئولیت های حرفه ای و یا اخلاقی** او (آنها) است سوق دهد

مثال : وقتی که پزشکی درمان بیمار با یک دارو و یا وسیله ی موثر شناخته شده را متوقف کرده و به جای آن دارو و یا وسیله جدیدی را تجویز می کند که علت این تجویز نفع مالی است که از جانب یک شرکت دارو ر. و با تحمضات پزشکی عاید او می شود

تعارض منافع چیست؟ (ادامه)

تعریف تامپسون :

تعارض منافع شامل یک سری از حالاتی می شود که در آن قضاوت حرفه ای راجع به یک **منفعت اولیه** یا اصلی (مانند رفاه بیمار و یا اعتبار یک تحقیق) **بی جهت و ناروا** تحت تاثیر یک **منفعت ثانویه** یا فرعی (مانند بهره مالی) قرار می گیرد

اجزای تعارض منافع

✓ منفعت اولیه (Primary interest)

- چیز هایی هستند که در تصمیم گیری های حرفه ای در درجه اول اهمیت هستند .
- پژوهشگر : صیانت از درستی یک پژوهش
- پزشک : در اولویت قرار دادن مصالح بیماران
- استاد : آموزش به فراگیران در حد مطلوب

✓ منفعت ثانویه (Secondary interest)

منافعی هستند که در درجه کمتر اهمیت نسبت به منافع اولیه هستند

- مالی
- سایر منافع : میل به پیشرفت حرفه ای ، شناساندن موفقیت های فردی به دیگران و یا توجه به دوستان ، خانواده ، دانشجویان و یا همکاران باشد
- به طور ذاتی ممکن است نامشروع نباشد و حتی در عمل حرفه ای امری مطلوب و حتی یک ضرورت باشد
- هدف حذف این منافع نیست بلکه هدف این است که در تصمیمات حرفه ای این منافع فرعی غالب نشوند و منافع اصلی را تحت الشعاع خود قرار ندهند

✓ تعارض (Conflict)

- به این معنی نیست که منفعت اولیه همیشه و حتما در معرض خطر است
- خودی نفسه چیز غیر اخلاقی نیست ولی مانند سیگار که شانس ابتلا به کانسر ریه را افزایش می دهد تعارض منافع می تواند در موقعیت هایی ، احتمال تصمیم گیری و یا قضاوت های غیر اخلاقی را افزایش دهد

انواع تعارض منافع

• مالی : شایعترین

- مستقیم

- غیر مستقیم

• غیر مالی . مثال : میل به پیشرفت حرفه ای

کسب علم و دانش

به دنبال پرستیژ بودن

.....

به طور کلی باید گفت:

تعارض منافع بیشتر ماحصل ارتباطاتی است که در آنها وظایف مشخص و تعریف شده وجود دارد . بخصوص وظایفی که به لحاظ اخلاقی (و یا قانونی) رفتار از پیش تعیین شده ای از آنها انتظار می رود. مانند روابط **پزشک - بیمار ، وکیل - موکل ، استاد - دانشجو و والدین - فرزند.**

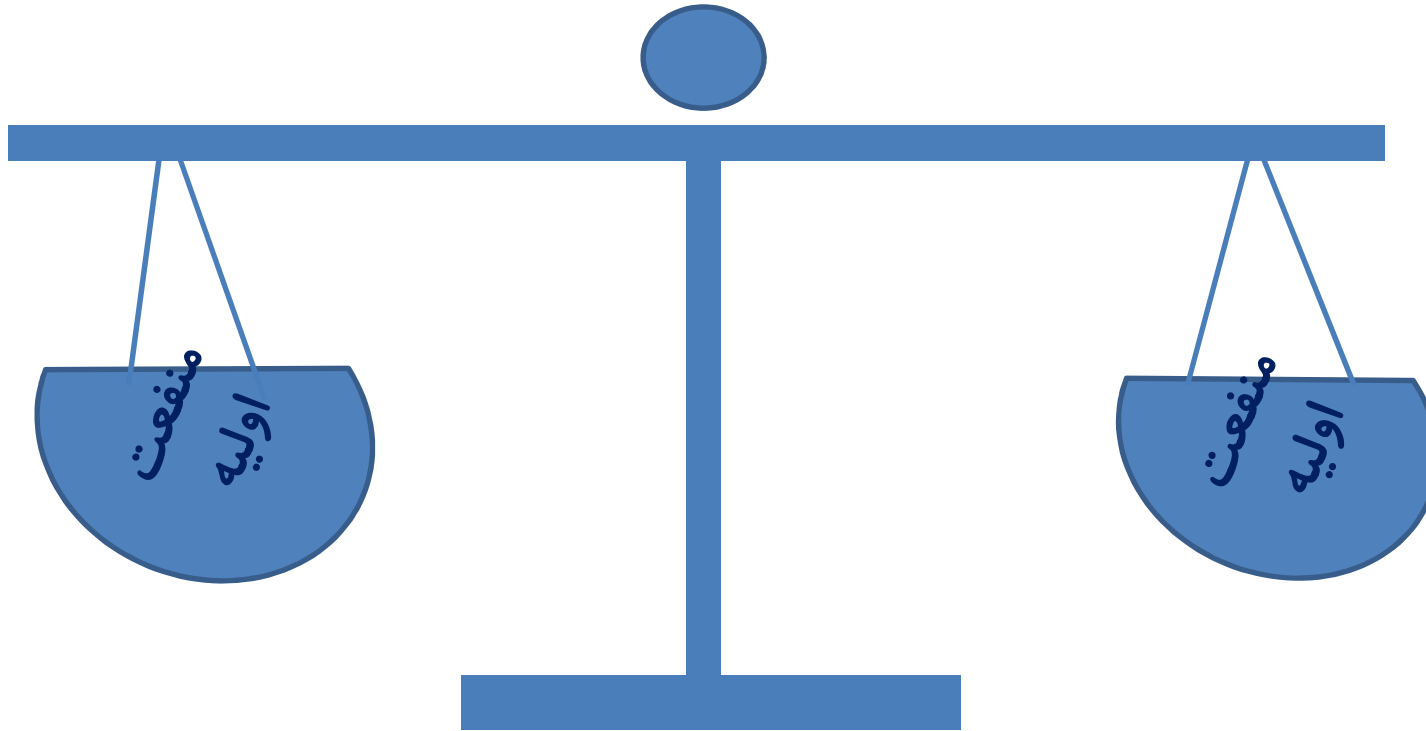
حال اگر در رقابت بین منافع و وظایف نتیجه ای مغایر با آن انتظارات از پیش تعیین شده حاصل شود تعارض بوجود می آید

تفاوت میان تعارض منافع و سایر تعهدات

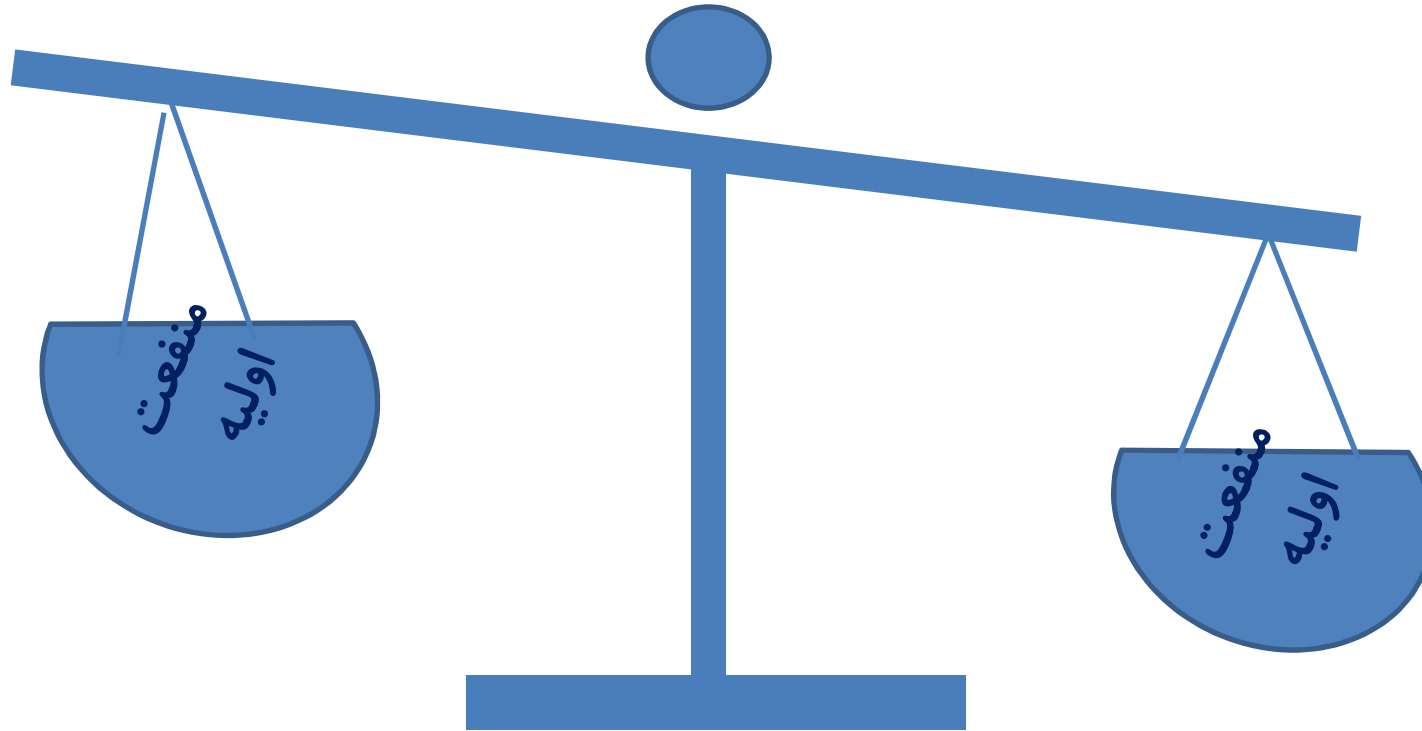
✓ تعارض وظیفه (conflict of obligation)

✓ تعارض تعهدات (conflict of commitment)

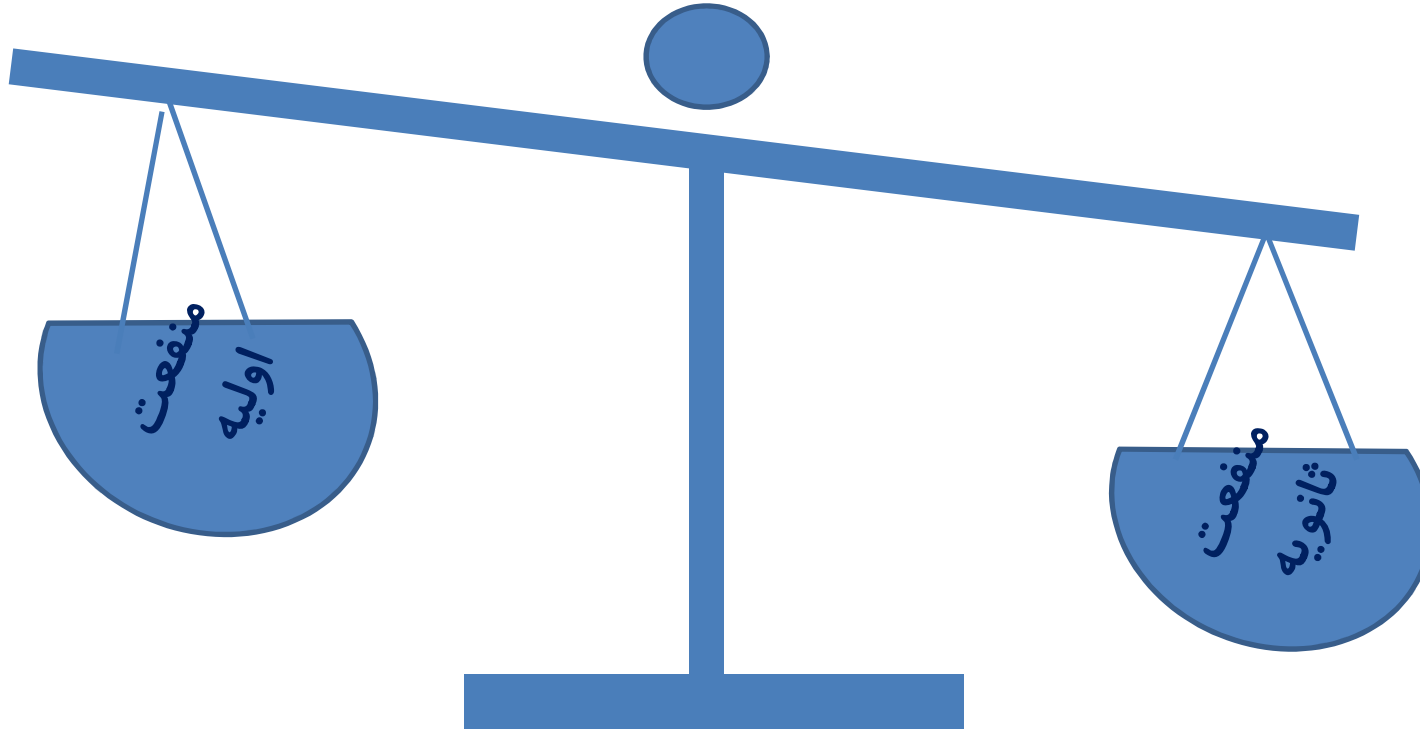
تعارض وظیفه

تعارض تعهدات

تعارض منافع

اهمیت تعارض منافع

تحت تاثیر قرار دادن **قضاوت بالینی**
پزشک (کادر پزشکی) و مورد خدشه قرار
گرفتن **اعتماد** بین پزشک (کادر پزشکی) و
بیمار

راه حل تعارض منافع

✓ کدهای اخلاقی (Codes of ethics)

✓ سلب صلاحیت (Recusal) و یا نیابت (substitution)

• کسانی که در موقعیت تعارض منافع قرار می گیرند باید از تصمیم گیری در آن موقعیت اجتناب کنند

✓ اجتناب (Avoidance)

✓ ممنوعیت (prohibition)

تأثیرات مخرب خیلی زیاد باشد و اثرات سوئی بر اعتماد عمومی و بیماران به حرفه پزشکی داشته باشند و یا اینکه منفعت قابل توجهی برای بیمار نداشته باشد

✓ آشکارسازی (Disclosure)

قاعده طلایی در تعارض منافع است

معیار: اگر بیمار و یا سایر افراد از منفعت من در این موضوع مطلع شوند آیا من دغدغه خاطری ندارم و راحت خواهم بود؟ جواب: خیر پس آشکارسازی لازم است

راهنمای نظام پزشکی

- فصل 3 ماده 5- اجتناب از قرار گرفتن در موقعیت های تعارض منافع (منافع بیمار و منافع شخصی)
- فصل 3 ماده 6- در صورت وجود تعارض منافع ، تعارض موجود باید در جهت مصالح و منافع بیماران حل شود (از جمله روش های موجود **آشکارسازی و ارجاع به حرفه مند دیگری** که در موقعیت تعارض منافع نیست می باشد)

الامام الصادق عليه السلام: يعيش الناس باحسانهم أكثر مما يعيشون بأعمارهم و يموتون بدنوبهم أكثر مما يموتون بأجلهم
مدت زندگی مردم بیشتر با احسان و نیکوکاریشان تعیین می شود تا با عمر مقدر
و بیش از آنکه به سبب فرا رسیدن اجل خود بمیرند بر اثر گناهان خویش
می میرند

بهارالانوار ج ۵ ص ۱۴۰

• مصادیق تعارض منافع در **درمان** ، آموزش و پژوهش

تعارض منافع در درمان

کیس

- بیماری که دارای مشکلات عدیده ی پزشکی می باشد جهت درمان های لازم به شما مراجعه نموده است. خانواده بیمار از نحوه برخورد و درمان شما بسیار راضی هستند و به همین دلیل خوراکی که در منزل تهیه شده است به همراه یک عدد شال گردن را به عنوان هدیه برای شما می آورند. نحوه ی برخورد خود در این زمینه را به طور تحلیلی بیان کنید.

- هدایای بیماران به پزشکان

- کلیات : نظر مثبت و توصیه ای اسلام مبنی بر دادن و یا گرفتن هدیه

- نظرات مختلف سایر کشورها در مورد هدایای بیماران

Newer

Always

Conditional

- نکات ضروری در قبول و یا رد هدایا

- زمان دادن هدیه

- ماهیت هدیه

- انگیزه بیمار از دادن هدیه

- نحوه ی قبول و یا رد هدیه

• کدهای اخلاقی:

• نظر کلی مبنی بر قابل قبول بودن هدیه است اما تحت شرایطی:

بالا نبودن ارزش آن

تحت تاثیر قرار نگرفتن قضاوت حرفه ای پزشک

بعد از درمان

توجه به انگیزه ی بیمار

• قبول هدایای نقدی به هر میزان ممنوع است

کیس

- شما پزشکی هستید که به میهمانی شام یک شرکت تجهیزات پزشکی دعوت می‌شوید. علاوه بر صرف شام و استماع یک سخنرانی درباره ویژگی‌های دستگاه پزشکی، یک میلیون تومان هم برای حضور شما در سمینار به عنوان هدیه به شما داده خواهد شد. وظیفه شما به عنوان یک پزشک چیست؟ نظر خود را تحلیل کنید

- هدایای شرکت‌های دارویی به پزشکان
- مطالعات : تأثیرگذاری هدایای صنعت بر تجویزات پزشکان
- نظر پزشکان : عدم تأثیرگذاری بر قضاوت آنها
- دستورالعمل‌ها و کدهای حرفه‌ای
- قابل قبول بودن هدایای کوچک و کم ارزش (قلم ، دفترچه یادداشت و ....)
- مفید فایده برای بیمار باشد (مربوط به امور پزشکی باشد)
- مروری بر قوانین و مقررات: : مجازات های کیفری و حقوقی
- Antikickback

- تبعات هدایای صنعت به پزشکان
- تجویز غیر منطقی دارو
- کاهش تجویز داروهای ژنریک
- ترجیح و تجویز سریع داروهای جدید
- افزایش قیمت داروهای تجویزی
- تخریب پایه های اعتماد بیماران

کیس

- آقای دکتر ب یک جراح است و علاوه بر مطب شخصی دارای سهام در یکی از مراکز تصویربرداری نیز می باشد. او بیماران مراجعه کننده به مطب خود را که نیاز به تصویربرداری پیدا می کنند به مرکزی که خود دارای سهام در آن است ارجاع می دهد. نظر تحلیلی خود را در مورد عمل این جراح بیان کنید.

خودارجاعی (Self referral)

تعریف

ارجاع بیمار به مراکز ارائه دهنده خدمات تشخیصی و درمانی که خود کادر پزشکی و یا اعضای خانواده ی درجه اول او در آن به نحوی منافع (مالی) دارند

- در محل طبابت : تهیه وسایل تشخیصی و درمانی در مطب
- خارج از محل طبابت : ارجاع بیمار به مراکز تشخیصی و درمانی خارج از مطب

شیوه های انجام خودارجاعی	شماره
ارجاع به جایی که خود پزشک و یا خانواده او مالک و یا سهام دار هستند	1
استفاده از تجهیزات و یا دارو در مطب و یا کلینیک خود پزشکان (خودارجاعی در مطب)	2
ارجاع از بیمارستان دولتی به مطب و یا بیمارستان خصوصی	3
ارجاع متقابل بیمار	4
انجام ویزیت‌های مکرر	5

- موافقین :
- کاهش هزینه‌ها با ایجاد فضای رقابتی
- میل به سرمایه‌گذاری بیشتر در خدمات سلامت
- ارائه این خدمات در مناطق محروم بیشتر می‌شود
- منافع مالی هم برای پزشک و هم برای جامعه (از طریق کاهش هزینه‌ها)
- سهولت و راحتی پزشک و بیمار
- افزایش کیفیت خدمات
- افزایش اتونومی پزشک

مخالفین:

- استفاده بیش از حد و غیر ضروری از خدمات مراقبت سلامت و در نتیجه بالا رفتن هزینه ها
- کاهش کیفیت خدمات
- به مخاطره افتادن ایمنی و سلامتی بیمار به علت منافع مالی
- کدهای اخلاقی
  - منع شده مگر در موارد استثنا که برشمرده شده اند
  - برخی موارد با آشکارسازی اجازه داده شده است
  - برخی از قوانین و مقررات : مجازات های مالی و یا کنار گذاشته شدن از برنامه های مراقبت سلامت

کالج پزشکان و جراحان انتاریو (CPSO and College of Physicians and Surgeons of Ontario) در سال 1993 :

برای یک عضو این کالج این نوع تعارض منافع است که انجام خدمات تشخیصی و یا درمانی را به جایی ارجاع دهد که خودش و یا یکی از اعضا خانواده او مالک آن هستند مگر اینکه این مالکیت برای بیمار و کالج قبل از اینکه خدمات درخواستی انجام شود، آشکار شود

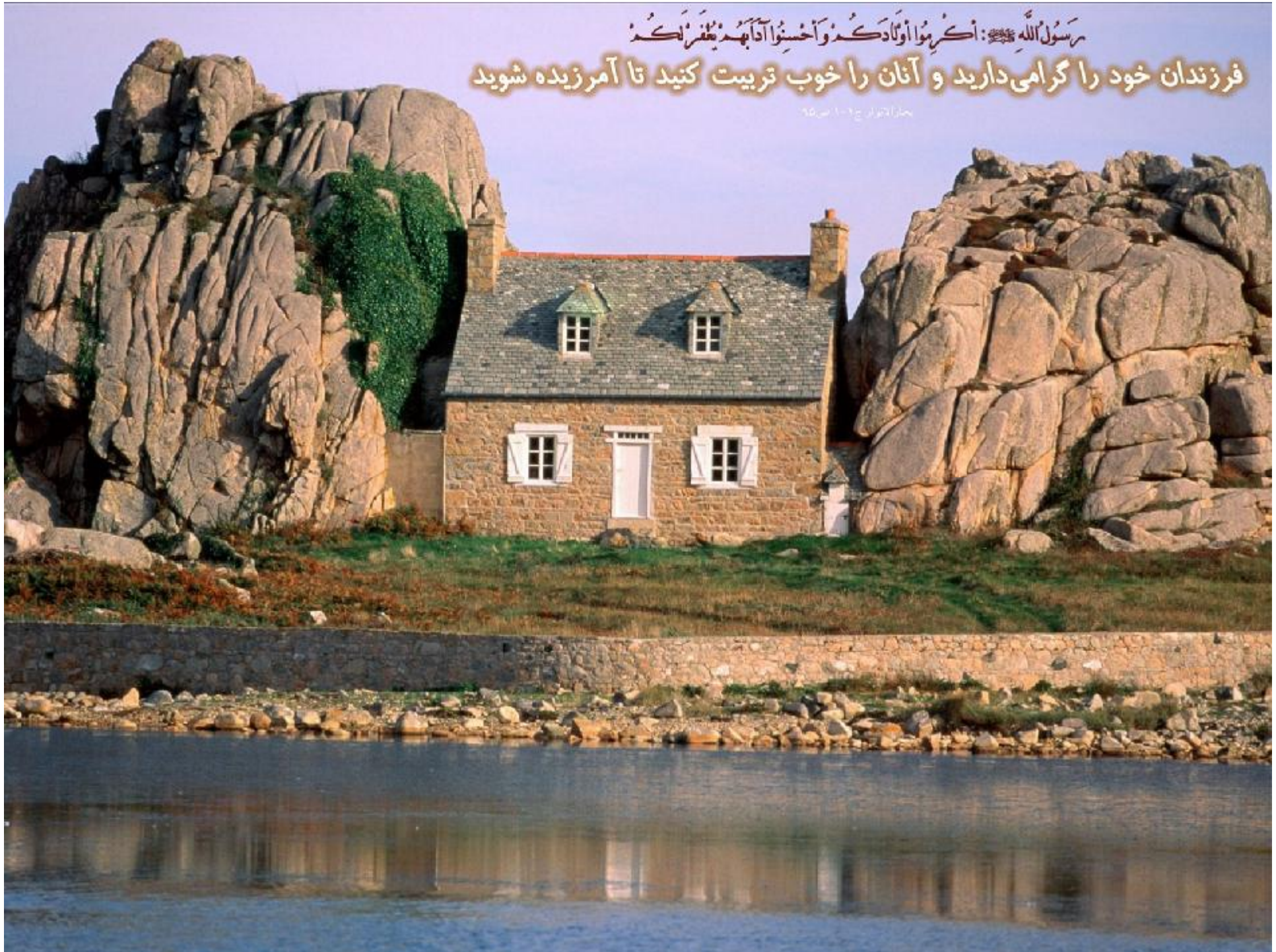
مقررات جدید وزارت سلامت و خدمات انسانی ایالات متحده :
منع پزشکان از ارجاع بیماران Medicare به مراکز ارائه خدمات سلامت (بیمارستان ها ، مراکز تصویر برداری ، داروخانه ها و تهیه کنندگان تجهیزات پزشکی) که خود و یا خانواده آنها در آن دارای نفع مالی هستند

۹ آیین نامه انتظامی

- ماده 13- جذب و هدایت بیمار از موسسات بهداشتی درمانی دولتی و وابسته به دولت و خیریه به مطب شخصی یا بخش خصوصی اعم از بیمارستان و درمانگاه و مانند آن و بالعکس به منظور استفاده مادی توسط اعضای سازمان ممنوع است

مَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اَكْرِمُوا اَوْلَادَكُمْ وَاَحْسِنُوا اَدَابَهُمْ يَغْفِرَ لَكُمْ
فرزندان خود را گرامی دارید و آنان را خوب تربیت کنید تا آمرزیده شوید

بخارا، ترمذ، ج ۱-۲، ص ۶۵

کیس

- دکتر الف به تازگی از دانشکده پزشکی فارغ‌التحصیل شده و مطب خود را در ساختمان پزشکان با استفاده از وام بانکی افتتاح کرده است. او متوجه می‌شود که به ازای ارجاع هر بیمار، کلینیک رادیولوژی نزدیک ساختمان 20% از مبلغ هر عکس را به پزشک ارجاع دهنده پرداخت می‌کند. کلینیک مذکور نیز به همین منظور کارت‌هایی را تهیه کرده است و به پزشک داده است تا به بیماران خود دهد و از این طریق بتواند به آقای دکتر الف مبالغ لازم را پرداخت نماید. لطفاً نظر تحلیلی خود را در مورد این عمل بیان کنید.

- سهم خواری (Fee splitting)

- تاریخچه

- از اواخر قرن نوزدهم به بعد در ایالات متحده
- پزشکان در ازای تجویز محصولات تولیدی داروسازها و شرکت‌های تهیه وسایل پزشکی برای بیماران، از آنها پول طلب می‌کردند
- بعد از سال 1900 این عمل بین جراحان و پزشکان عمومی هم متداول شد
- درامینگ (Drumming) و استرینگ (Steering)

تعریف

- جبران (مالی و غیرمالی) به ازای ارجاع بیمار
- **کلاسیک و قدیمی** : شامل ارجاع بیمار از پزشکان عمومی به جراحان
- **امروزه** : هر گونه ارجاع به کادر پزشکی و یا مراکز تشخیصی و درمانی
- **واژه های مترادف** : کمپسیون ، Kickback ، Dichotomy

شماره	شیوه های جبران سهم خواری
1	پرداخت نقدی
2	هدایا
3	ارجاع متقابل بیمار
4	انجام کاری برای پزشک ارجاع دهنده مثل انجام دکوراسیون مطب و یا کلینیک
5	دادن پول اجاره مطب و یا اگر ملکی باشد دادن هزینه‌هایی مثل آب، برق، گاز و غیره
6	رایگان کردن هزینه های برخی از بیماران ارجاعی
7	دادن محصولات گران قیمت خود شرکت-ها
8	انجام خدمات برای خود پزشکان ارجاع دهنده
9	قرعه کشی برای مسافرت‌های خاص از جمله به خارج از کشور

- کدهای اخلاقی : عملی **غیر اخلاقی**

- در بعضی قوانین موجود : مجازات **کیفیری** و **حقوقی**

Stark

Anti kickback

اصول اخلاق پزشکی انجمن پزشکی آمریکا (بخش 6 و 7) که در سال 1971 پذیرفته شده است

یک پزشک نباید خدمات خود را تحت الشعاع شرایط و حالاتی قرار دهد که در قضاوت بالینی آزادانه او خدشه ای وارد کند .... پزشک نباید هیچ **کمپسیونی بابت ارجاع بیمار بگیرد** و یا پرداخت کند. داروها و درمان های ارائه شده باید بیشترین منفعت را برای بیمار داشته باشد..

کدهای اخلاق پزشکی انجمن پزشکی آمریکا (2002) در بخش مربوط به fee and charges :

پرداخت و یا دریافت پول توسط پزشک منحصر برای ارجاع بیمار **سهم خواری است و غیر اخلاقی است.** یک پزشک نباید مبلغی را به هر نوع و شکلی و از هر منبعی مانند شرکت های دارویی و یا داروخانه ها ، شرکت های اپتیکال و یا شرکت های سازنده تجهیزات پزشکی به دلیل ارجاع بیمار جهت مصرف و یا تجویز وسایل آنها قبول نماید

- در برخی قوانین سهم خواری **جرم** است
- در ایالات متحده، 22 ایالت بین سالهای 1914 تا 1953، قوانینی را گذراندند که سهم خواری را غیر قانونی کنند و امروزه 36 ایالت چنین قوانینی دارند.
- قانون فدرالی **ضد کیک بک** (Anti-kickback statute): افراد و یا مؤسساتی که به طور دانسته و آگاهانه پیشنهاد، پرداخت، درخواست و یا دریافت پاداش به ازای ارجاع برای بهره‌مندی از خدمات تحت پوشش Medicare و یا Medicaid یا خدماتی که با سرمایه گذاری برنامه های فدرالی باشد انجام دهند مجرم شناخته خواهند شد. تخلف از این قانون یک جرم کیفری است که به ازای هر تخلف تا 25 هزار دلار **جریمه نقدی** و **جریمه زندان** تا حداکثر 5 سال و محرومیت از مشاغل خدمات مراقبتی دولتی برای

راهنمای نظام پزشکی

- فصل 3 ماده 7 - **ارجاع بیمار** به موسسات پزشکی و مراکز پاراکلینیک (مراکز تصویربرداری ، آزمایشگاه ، شرکت های تجهیزات پزشکی ، بیمارستان و ...) صرفا باید بر مبنای موازین علمی ، کیفیت آن ها و **منافع و مصالح بیماران** باشد
- فصل 3 ماده 8 - **ممنوعیت دریافت هر گونه پاداش** و یا مشوق (وجه نقد ، هدیه ، تخفیف در اجاره مطب ، ارجاع متقابل بیمار و ...) به ازای ارجاع بیمار
- فصل 3 ماده 16 - اعضا نباید بابت خدماتی که توسط آن ها و یا با نظارت مستقیم آنها ارائه نشده و جهی پردازند . مبنای دریافت هر گونه وجهی توسط کادر پزشکی و یا موسسات **خدماتی ارائه شده توسط آن ها** است

راهنمای دانشگاه

- فصل دوم : شرافت و درستکاری
- موقعیت تعارض منافع خود را در جهت تامین منافع سلامتی بیماران مدیریت می کند از جمله :

ü بند 4-9- در **ارجاع بیمار** ، تنها منافع او را در نظر می گیرد و هیچ گاه بیماری را به خاطر منافع شخصی از مرکز دانشگاهی به مراکز درمانی دیگر نمی فرستد

ü بند 5-9- در ازای ارجاع بیمار ، **وجه یا امتیازی** دریافت یا پرداخت نمی کند

ü بند 6-9- در معرفی آزمایشگاه ، داروخانه ، مراکز تشخیصی درمانی و یا تجهیزات پزشکی به بیمار تنها **مصالح بیمار** را در نظر می گیرد و در صورت تعارض منافع آن را اظهار

أمير المؤمنين عليؑ: إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ وَالْأَدَبَ تَمَنُّ نَسِيكَ فَاجْتَهِدْ فِي تَعَلُّمِهِمَا فَمَا يَزِيدُ مِنْ عِلْمِكَ وَأَدَبِكَ يَزِيدُ فِي تَمَنُّكَ وَقَدْرِكَ
علم و ادب بهای جان توست ، پس در آموختن آن دو کوشا باش
و هرچه بر علم و ادب افزوده گردد قدر و ارزشت بیشتر می شود

بخارالانوار ج ۱ ص ۱۸۰

سؤال ؟